

DHUNË

Shkollat sipas masës së fëmijëve me doemos duhet të jenë reth i sigurt për zhvillimin psikosocial dhe fizik të fëmijëve. Kjo, para se gjithash, do të thotë se nuk guxojnë të jenë tolerant në çfarëdo qoftë forme të dhunës.

Shkollat sipas masës së fëmijëve me domos duhet të jenë rreth i sigurt për zhvillimin psikosocial dhe fizik të fëmijëve. Kjo, para se gjithash, do të thotë se nuk guxojnë të jenë tolerant në çfarëdo çfshë forme të dhunës.

DHUNË është çdo përdorim me qëllim i forcës fizike apo psikologjike. Mund të jetë në formë të kanosjes ose të përfshijë përdorim të forcës, e drejtuar kah vetja kah ndonjë person tjetër, ose kah ndonjë grup apo bashkësi. Përfundon (ose mund të përfundojë) me lëndim fizik, me vdekje, me dëm psikik, me dëmtime në zhvillim ose me humbje. **(Organizata Botërore e Shëndetësisë)**

DHUNË mund të kryejë:

- I mitor ndaj një ose më shumë fëmijëve
- fëmijë ndaj një ose më shumë fëmijëve
- grup fëmijësh ndaj një ose më shumë fëmijëve
- një apo më shumë fëmijë ndaj një apo më shumë të rriturve
- një apo më shumë fëmijë të mitor ndaj sendeve apo objekteve

Nuk ekziston dhunë që është e arsyeshme ose që mund të jetë e dobishme për ata ndaj të cilëve dhuna ushrohet. Po ashtu, është një iluzion i madh se fëmijët "ashu rriten" ose se rrahjet, ofendimet, ngucjet, shëtyrjet, frikësimet duhet të jenë pjesë e secilës fëmijëri.

Sjellje e dhunshme në shkollë paraqitet më së shpeshti kur fëmijët ose të rriturit duan:

- të tregojnë se sa janë të fortë ose të fuqishëm
- dikujt t'i shkaktojnë ndonjë dëm ose ta lëndojnë
- ta dënojnë dikend në mënyrë që lëndon
- të ndalojnë sjellje joadekuate në mënyrë që lëndon

Në kontekstin shkolor dallohen disa forma të dhunës: fizike, psikologjike dhe seksuale.

Lloje të posaçme që janë karakteristike për shkollat janë edhe maltretimi dhe vandalizmi.

Çka është dhuna fizike?

Dhuna FIZIKE është forma që mund të njihet më së lehtë. Ajo i përfshin të gjitha format e sjelljes nëpërmjet të cilave personave të tjerë u shkaktohet dëmbje ose lëndim. Mund të rezultojë me lëndime më të vogla ose më të mëdha, por edhe deri në vdekje të viktimës. Edhe pse rrahjet janë gjëja e parë që na bien ndër mend kur bisedohet për dhunën fizike, edhe shumë forma të tjera të agresionit fallojnë nën grup:

- pickime, gënvishje, shpime
- vënia e nënkëmbësorës
- lërheje me dhunë (për shembull për teshash, fokësh, gjesëve të trupit)
- të shtrënguarit e dikujt
- goditje me pjesë të trupit (p.sh., shkelmim, goditje me kokë, shuplaka, boka ose goditje në kokë me gishtërinj)
- goditje me gjësend (shembull: me shkumës, me ditar, me thupër)
- përplasje në ndonjë gjësend (shembull: në barkë, në mur, në derë)
- shkaktim i lëndimeve me armë të ftohtë (shembull: me thikë, me çëska hekuri, me zinxhir, me thupër hekuri)
- shkaktim i lëndimeve me armë të zjarrtë (shembull: me pistoletë, me petardë) etj.

Në studimin ndërkombëtar² për hulumtimin e sjelljes së të rinjve në lidhje me shëndetin, në vitin 2002 për Maqedoninë janë fituar të dhënat në vijim: 16% të vajzave dhe 35% të meshkujve në moshën 11 vjeç, kanë marrë pjesë në rrahje në disa muajt e fundit para hulumtimit. Te meshkujt të moshës 13 vjeç përqindja është ngritur deri në 42%. Te ne, si edhe në vende të tjera të botës, meshkujt shumë më shpesh se vajzat përdorin dhunë fizike, por edhe më shpesh janë viktimë të formave më brutale të agresioneve fizike. Për fat të mirë, në Maqedoni nuk ka shumë raste të dhunës fizike në shkollë që mbarojnë me vdekje të viktimës, por, ka edhe të tilla.

Edhe pse dënimi fizik i nxënësve është i ndaluar me Ligjin për arsim filior, hulumtimet e ekipit nga projekti Shkollë sipas masës së fëmijës i realizuar në vitin 2008, treguan se ansimtarët ende e praktikojnë: godasin, hecchin shkumësia ose i detyrojnë nxënësit të qëndrojnë në një vend për një kohë më të gjatë. 55% të nxënësve janë shprehur se në shkollën e tyre ka të paktën disa ansimtarë të cilët fizikisht i sulmojnë.

Një formë e posaçme e dhunës që është fizike por nuk është e drejtuar kah njerëzit por kah sendet është VANDALIZMI. Sjellje vandale ekziston atëherë kur me qëllim të keq dëmtohen sende ose objekte në pronë të dikujt tjetër.

Shembuj të vandalizmit janë:

- thyerja e dritareve, pajisjes në toaleta, karrigeve
- shpimi i gomave të automjeteve
- të shkuarit nëpër mure, banka ose mobilie tjetër
- futja e virusit në kompjuter

Çka është dhuna psikike?

DHUNA PSIKIKE është më e rënda për ta identifikuar dhe për ta tejkaluar.

Kur dikush përdor dhunë psikike, në fakt i lëndon ndjenjat dhe dinjitetin e viktimës. Format e sjelljes në vijim fligjoriten si dhunë psikike:

- ofendim, përqeshje dhe kritikim para të tjerëve (shembull: dhënia e emrave nënçmues, të përshkruarë e karakteristikave negative...)
- përdorimi i shantave
- kanosje dhe frikësim
- përfitim me forcë (shembull: të holla, deklarata) dhe detyrimi me forcë (shembull: të iket prej orë, të tregohet gënjeshtër)
- injorim dhe të larguarit/heshturajt e dikujt
- përgojosje dhe tregimi i të pavërtetave për dikë
- mbajtja e armëve (shembull: thikë, boka hekuri, pistoletë)
- manja e diçkaje të huaj pa pyetur dhe dëmtimi i diçkaje të huaj

Pasojat nga dhunë psikike mund të jenë më kohëzgjatja shumë më të madhe se nga ato të dhunës fizike. Në të shumtën e rasteve, nxënësit viktimë të dhunës psikike e humbin vetëbesimin, nuk duan të shkojnë në shkollë, marrin nota të këqija, vërshojnë në vete, kanë kokëdhembje, probleme me tretjen e ushqimit dhe gërgulime të ngjashme shëndetësore. Në hulumtimin e ekipit të Shkollës sipas masës së lëvizjes, është ftuar se deri më 18% të nxënësve tregojnë se shpesh ose shumë shpesh kanë qenë të ofenduar nga moshatarët me atë që i kanë thirrur me emra të këqij, ndërsa 69% të nxënësve dëshmojnë diçka të tillë. Në të njëjtin hulumtim, 47% të nxënësve thonë se të paktën disa arsimitarë nga shkolla i ofendojnë nxënësit para klasës së tërë, ndërsa 52% pohojnë se të paktën disa arsimitarë të shkollës i frikësojnë nxënësit.

Çka është maltretimi (bullying)?

Maltretimi (bullying) është një tjetër lloj i veçuar i dhunës. Ka të bëjë me nënshtrim të përsëritur të ndonjë nxënësi/sje më të pafuqishëm/e ose me metoda psikologjike ose fizike nga ana e ndonjë nxënësi/sje më të fuqishëm apo grupe nxënësish më të fuqishëm.

Çdo ditë me qindra fëmijë shkojnë në shkollë duke u frikuar se do të ballafaqohen me nënçmime prej më të ndryshmeve që ua përgatisin moshatarët që i maltretojnë – kanosje, detyrime me forcë, hedhje e fjalëve nënçmuese para të tjerëve dhe goditje janë format më të shpeshta me të cilat këto përdorues të dhunës e tregojnë "epërsinë" e vete.

Bullying ende më i fshehur (dhe me atë edhe më i rëndë për ta identifikuar) është ai kur viktimë dhe agresori sikur po shoqërohen, e në fakt, agresori përhap të pavërteta që e dëmtojnë viktimën ose bën çka mos ajo të jetë e izoluar nga të tjerët.

Karakteristika më e rëndësishme e bullingut është ajo se viktimë i është e ekspozuar maltremit për një kohë më të gjatë, e jo vetëm për momentin. Nëse gjatë kësaj mereti parasysh se viktima nuk e ka fuqinë që e ka agresori, e që mund të jetë e burimeve të ndryshme (për shembull, forcë fizike, prindër të pasur ose i më i dashur në shoqëri), bëhet e qartë se kundërshtimi është shumë i rëndë. Veç asaj, agresori shumë rëndë do të hejë dorë nga kryerja e dhunës ashtu kot, pasi që me plot vetëdije e bën atë dhe kënaqet me reaksionet e viktimës (e cila më së shpeshti, tërhiqet, duron dhe vuan në veçim).

Studimi ndërkombëtar i vitit 2002 për sjelljen e të rinjve në lidhje me shëndetin ka vërtetuar se në Maqedoni 24% të vajzave 11 vjeç, dhe 31% të meshkujve të së njëjtës moshë kanë qenë viktimë e maltremit. Në moshën 13 vjeç, përqindja e viktimave të maltremit është rritur: 29% nga vajzat dhe 36% nga meshkujt kanë pranuar se kanë qenë të maltretuar në muajt e fundit para hyrjes në shkollë. Agresori që maltreton ka nevojë të tregojë se sa është i/e fuqishëm, i/e rëndësishëm, por nuk di si ta bëjë atë në mënyrë më adekuate ashtu që i shkakton dhembje dikujt dhe/ose nënçmon ndonjë tjetër.

Kush është viktimë e maltremit më së shpeshti?

Në nënësit të cilët sipas ndonjë karakteristike të veten agresori i përjeton si më të dobët nga veçja, kanë gjasa serioze të shndërmohen në viktime të tij/saj—në nënësit më të vegjël, në nënësit me pengesa në zhvillim, rukenës që u përkasin pakicave etnike, të tërhequr, të turpshmit etj. Viktimat mund të reagojnë në dy mënyra: pasive (tërhiqen në vete dhe qajnë por nuk kundërshtojnë) dhe reaktive (kohë pas kohe shpërthejnë në agresion, ndaj tëmijëve më të vegjël më së shpeshti).

Çka është dhuna seksuale?

Kjo formë e dhunës është kombinim e cila në vete përmban edhe agresion fizik edhe psikik, por është veçuar si e veçantë pasi që ka të bëjë me intimitetin, ose seksualitetin e personave ndaj të cilëve kryhet.

Si kryerës të dhunës seksuale mund të paraqiten:

- bashkënxënës/bashkërukenës, arsimtar/arsimtare, drejtor/drejtoreshë ose tjetër i rritur në shkollë dhe jashtë saj
- person i gjinisë së njëjtë ose të kundërt
- person i cili as që është i vetëdijshëm që sjellja e tij/saj paraqet dhunë seksuale
- me rëndësi është ajo se viktima e përjeton sjelljen e tij/saj si dhunë seksuale

Ekzistojnë tre lloje të dhunës seksuale të cilët dallohen sipas intensitetit.

1. SHQETËSIMI SEKSUAL është formë e sjelljes gjatë së cilës agresori para se gjithash e lëndon dinjtetin e viktimës, me veprime të ndryshme verbale dhe/ose fizike. Gjatë asaj, nuk vjen deri në kontakt seksual, ose kontakti mbetet vetëm në prekje.

Te ne ligjdhënësi e ka definuar shqetësimin seksual në mënyrën si vijon:

"Shqetësimi seksual është sjellje e pacilëshinuar verbale, joverbale dhe fizike e karakterit seksual, qëllimi ose pasoja e së cilës është lëndimi i dinjtetit të një personi, sidomos kur krijohet atmosfera frikësuese, armiqësore, degraduese, poshtëruese ose ofenduese." (Ligji për mundësi të barabarta në mes të grave dhe burrave, Gazeta Zyrtare e R. së Maqedonisë)

Të miturit në shkollë shqetësojnë seksualisht nxënës apo nxënëse kur:

- i prekin fizikisht pa nevojë dhe pa dëshirë të nxënësve (p.sh.: i puthin, përkëdhelin, pëcojnë etj.)
- bëjnë shaka dhe përdorin fjalë me domethënie seksuale pa nevojë (p.sh.: përdorimi i sharjeve, tregimi i barsoletave me konotacion seksual) u shkruajnë dhe/ose u dërgojnë mesazhe me domethënie seksuale (p.sh.: mesazhe elektronike, grafitë)
- u japin komente me domethënie seksuale (p.sh. japin komplimente për pamjen fizike)
- përdorin gjepte me domethënie seksuale (p.sh. tregimi i gishtit të mesëm)
- i vështrojnë fsheturazi (p.sh. në tualet dhe në dhomën e zhveshjes, „nën fustar“)
- u fotografojnë pjesë intime të trupit
- përgojnë me domethënie seksuale (p.sh. fasin kush kuj i pëlqen, kush është i dashuri i cilës)
- u parashirojnë pyetje për jetën e tyre intime
- u tregojnë material pornografik
- bëjnë shkelje të privatitetit (pa leje lexojnë SMS mesazhe, ditare etj.)
- vazhdimisht i thirrin anësh pa prezencën e të tjerëve
- përdorin tjera forma të sjelljes me/ndaj nxënësve, që kanë domethënie seksuale, me të cilat shkaktojnë lëndim të dinjtetit të personit dhe/ose krijojnë mjedis armiqësor, kanosës ose poshtërues

Kur nxënësit i shqetësojnë seksualisht personi i mitur nga shkolla, ata rrallë herë marrin guxim atë ta paraqesin te prindërit ose te të mitur të tjerë në shkollë, nga turpi apo frika nga pasojat. Prandaj, është shumë e rëndësishme që me fëmijët të bisedohet dhe të inkurajohet që të paraqesin rastet të shqetësimit seksual.

Moshatarët shqetësojnë seksualisht nxënës apo nxënëse kur i bëjnë të njëjtat punë që janë cekur të të rritur, dhe në ato raste, ato punë u pengojnë të tjerëve, të cilët në atë mënyrë shndërrohen në viktime të dhunës seksuale. Siç duket, të rritur në shkollë janë shumë pak të vetëdijshëm për këtë lojë të dhunës, pasi që e trajtojnë si "lojë" pubertetit. Por, dallimi është i qartë – derisa një sjiellje me konotacion seksual viktime e përjeton si të padëshiruar, ajo nuk është shprehje simpatie, por e dhunës.

Rezultatet nga një hulumtim i kryer në Maqedoni me nxënës të klasave të shtata dhe teta tregojnë se në shkollat fillore shqetësimi seksual ndërmjet moshatarëve është shumë prezent: 72% të vajzave dhe 60% të meshkujve janë shprehur se u ka ndodh që për ata të përhapen pengojnë me konotacion seksual, 63% të vajzave dhe 22% të meshkujve u janë drejtuar gjeste me domethënie seksuale, ndërsa 47% të vajzave dhe 17% të meshkujve kanë qenë të prekur pa dashur ato. Marrë në përgjithësi, ngjashëm si edhe në vendet e tjera, vajzat janë më shpesh viktime, ndërsa meshkujt janë më shpesh kryerës të kësaj lojë të dhunës.

Informata të rëndësishme në lidhje me shqetësimin seksual

- nxënës/nxënëse, duke marrë parasysh se bëhet fjalë për person të rritur NUK MUNDET të shqetësojë seksualisht person të rritur në shkollë.
- Nxënëse e cila vishet në mënyrë "provokuese", as shqetëson dikend seksualisht, e as që mund ta trajtojë si më të përgjegjshme nëse bëhet viktimë e dhunës seksuale krahasuar me ndonjë fjetër nxënëse e cila nuk vishet në mënyrë aq atraktive. Kodeksi i veshjes adekuate mund të definohet në çdo shkollë, por ajo s'ka lidhje me shqetësimin seksual.
- Asnjë viktimë e shqetësimit seksual nuk është e kënaqur me qenë se është "qendër e vëmendjes" kur nënshtrohet në këtë lojë të dhunës.

2. KEQPËRDORIMI SEKSUAL (përdhunimi) në kontekst shkollor ndodh atëherë kur fëmijët përdoren për kënaqësi seksuale të ndonjë të rrituri apo fëmije më të moshuar, gjatë së cilës fëmija-viktimë është vënë në situatë të vështrorë apo të marrë pjesë në aktivitetet seksuale.

3. EKSPLOATIM SEKSUAL do të ndodhte nëse nxënësit shfrytëzohen seksualisht për përfitim të kënaqësive seksuale, por edhe dobi financiare. Kuptohet, ky lojë i dhunës nuk mund të parë mendohet në kontekst shkollor.

Cilat janë pasojat e dhunës në shkollë?

Efektet e dhunës ndaj nxënësve mund të jenë të përhershëm ose të përkohshëm, të dukshëm ose të padukshëm. Për fat të mirë, vetëm një pjesë e vogël e dhunës në shkollë mbaron me vdekje, por prandaj, nuk janë të rralla lëndime fizike të përhershme (për shembull dëmtimi i pamjes, humbja e ndonjë dhëmbi dhe ngjashëm). Lëndimet psikike, nga ana tjetër, shumë shpesh mbeten më gjatë, e ndonjëherë edhe për së jeta e çmundësojnë funksionimin e mirë të personit që ka qenë viktimë. Pasojat psikologjike akute më të shpeshta nga dhuna janë këto:

- zvogëlimi i suksesit shkollor
- zvogëlimi i vetëbesimit
- jostabilitet emocional
- humbje e koncentrit
- probleme me ushqimin dhe gjumin
- depresion dhe ankisozitet (frikë konstante)
- konsumimi i alkoolit, drogës dhe duhanit
- të menduarit apo orvatje për vetëvrasje

Por, pasoja nga dhuna nuk kanë vetëm viktimat. Agresorët të cilët nuk janë mësuar nga të rriturit si ti drejtojnë impulset të cilët i bëjnë agresiv, po ashtu ballafaqohen me pasoja në ardhmëri.

Përvoja tregon se ata:

- bëhen prindër agresiv
- nuk kanë lidhje të suksesshme shoqërie dhe dashurie
- shpesh ndeshen me ligjin

Çfarë është më e rëndësishmja të bëjnë shkollat dhe prindërit për të prevenuar dhe tejkaluar dhunën?

- Nxënësit, ansimtarët, dhe të rriturit e tjerë në shkollë, si dhe prindërit duhet të dinë mirë çka është dhuna dhe cilat janë efektet e saja.
- Askush prej tyre nuk duhet ta trajtojë dhunën si "lojë fëmijërore" ose mënyre normale e të komunikuarit të fëmijëve ndërmjet veti. Edhe më pak, dhuna guxon të arsyetohet kur e kryejnë të rriturit ndaj nxënësve, vetëm për shkak të asaj se e kanë arsyetuar si mënyrë për ta shtyrë nxënësin/nxënësen të jetë i/e disiplinuar ose të mësojë më mirë.

- Shkolla duhet të paraqesë rregulla të sjelljes që do të parandalojnë lëndime të paqëllimta si dhe sanksione që do të zbatohen gjatë lëndimit të qëllimshëm
- Shkolla duhet të bëjë plan të veprave për atë se si vepron në raste dhune (ku mund të drejtohet viktima, kush thirret dhe si reagohet)
- Nxënësit duhet të inkurajohen për tu treguar se çfarë u ndodh në shkollë edhe prindërve edhe arsimitarëve edhe shërbimeve profesionale
- Arsimitarët dhe nxënësit duhet të veshtrirojnë apo ndodh dhunë dhe kohë pas kohe të shprehen nëpërmjet të pyetjeve anonim
- Mirë është që nxënësit të përfitojnë shkathtësi për zgjidhjen e konflikteve në mënyrë paqësore (për shembull në orë për shkathtësi jetësore ose nëpërmjet të trajnimeve të veçanta plotësuese). Jo më pak e rëndësishme është që nxënësit të përmirësojnë shkathtësitë e veta sociale dhe vetëbesimin.
- Shkolla duhet të tentojë të përmirësohet bashkëpunimi me prindërit dhe me shërbimet jashtë shkollës që mund të ndihmojnë (Qendra për punë sociale, për shëndet mental dhe ngjashëm).

Rekomandime të dobishme për nxënësit, prindërit dhe arsimitarët

PËR NXËNËSIT

ORGANIZONI GRUP që do të merret me prevencion të dhunës dhe zgjidhje të situatave konfliktuale në mënyrë paqësore. Ftoni psikologun/pedagogun shkollor ose punëtorin social dhe disa arsimitarë tu ndihmojnë në atë. Grupet e këtyra janë treguar si shumë të suksesshme në shumë shkolla në botë.

Vulnetarizht **MERRNI PJESE** në "detektimin" e sjelljes së dhunshme (sidomos asaj që ndodh gjatë pushimeve) dhe paraqiteni te arsimitarët ose pedagogu/psikologu në shkollë.

Kërkoni prej arsimitarëve t'ju ndihmojnë të organizoni **TRAJNIM PËR TEJKAJIMIN E DHUNËS** dhe për zgjidhje të konflikteve në mënyrë paqësore. Po ashtu, me arsimitarët mund të përpunoni këto tema gjatë orëve për Arsim për shkathtësi jetësore.

PËR NXËNËSINEN

DËGJOI me vëmendje bashkënxënësit kur ato ankohen në sjellje të dhunshme të dikujt.

I INKURAJONI ti shprehin ndjenjat e veta, dhe ende më e rëndësishme, kxitni ta tregojnë ndodhinë ndonjë të rrituri në shkollë apo prindërve. I ndani brengat dhe ndjenjat e juaja në lidhje me atë me prindërit, por jo edhe me shokët e tjerë – përveç nëse nuk keni marrë lejo për atë nga ai/ajo që ju ka treguar rastin në besim.

KONTRIBUO në përpilimin e planit dhe prurjen e rregullave të sjelljes që do ta parandalojnë dhunën në shkollë.

VEPRO sipas rregullave dhe planit me të cilët duhet të parandalohet dhunë në shkollë.

PËR PRINDËRIT

INKURAJONI FËMIJËN TË FLASË PËR BRENGAT E VETA DHE TI SHPREHË NDJENJAT – është shumë me rëndësi që fëmijët të jenë rahat kur flasin për sende të pakëndshme me të cilat mund të ballafaqohen në shkollë. Nëse fëmija ju ankohet për diçka, e ju silleni sikur ajo të jetë vetëm "punë fëmijëshi" dhe nuk është diçka të cilës duhet t'i kushtohet kujdes, është shumë për tu besuar se radhën e ardhshme nuk do të shprehë dëshirë për tu çelur.

RESPEKTONI NDJENJAT E FËMIJËS – shpesh herë, prindërit, sidomos kur bëhet fjalë për fëmijët e tyre meshkuj, nuk duan të ballafaqohen me atë se edhe ata mund të tregojnë dobësi dhe frikë. Një aspekt shumë i rëndësishëm i krijimit të besimit të fëmija është të tregoni respekt për ndjenjat e tij/saj, pa marrë parasysh se a ju janë pranueshme apo jo.

INKURAJONI FËMIJËN TË NDERMARRË AKSION në lidhje me sigurinë në shkollë. Gjejja më e vogël që mund ta bëjë është ta paraqesë dhunën te asistentët ose shërbimi profesional.

MËSOHUNI TI NJIHI SJELLJET që japin me dije se fëmija ndoshta është viktimë e dhunës – shumë shpesh, rënia e papritur e suksesit të disa fëmijë mund të bëjë me atë që ata janë viktimë të dhunës – sidomos asaj seksuale ose të maltretrimit (bullying). Por, ekzistojnë edhe një sërë shenjash të tjera që mund të tregojnë për situatën e njëjtë: ndryshime në mënyrën e të ushqyerit (të ngrënit shumë pak, apo shumë), probleme me gjumin, mosinteresim i përgjithshëm, mosinteresim për shoqërinë, depresion ose shqetësim i gjatë të lirëbequrit në vete, refuzim të shkohet në shkollë, dhimbje në stomak, kulliz ose kokë dhimbje.

ASNJËHERË MOS I INJORONI INFORMATAT nga arsimtarët, shërbimi profesional apo bashkënxënësit, se fëmija i juaj është i dhunshëm në veprimet e veta. Edhe pse, disa prindërve ndoshta edhe nuk u pengon nëse fëmija është i dhunshëm, pasi që atë e shohin si "gjëndshmeri", "epërsi", ose "burreri", çdoherë duhet ta kenë në mendje se agresioni përfor dhunë pasi që nuk ndjehet i fortë. Të lënduarit i të tjerëve është mënyrë (edhe atë e meqësme dhe e pa lejueshme) që të tregohet para veltës dhe para të tjerëve se në fakt nuk është ashtu. Prandaj është e rëndësishme të mbahet mend se edhe fëmijëve që kryejnë dhunë, e jo vetëm viktimave, u duhet ndihmë.

PËR ARSIMITARËT

MËSONI fëmijët se çka është sjellja e dhunshme në shkollë dhe u ndihmoni ta identifikojnë.

INKURAJONI NXËNËSIT TË FLASIN PËR BRENGAT E VETA DHE TI SHPREHIN NDJENJAT në lidhje me dhunën në shkollë. Është shumë me rëndësi që fëmijët të ndjehen të lirë kur flasin për sende të pakëndshme me të cilat mund të ballafaqohen në shkollë dhe ta përfitojnë besimin në juve.

RESPEKTONI NDJENJAT E FËMIJËS – dhuna nuk është "punë fëmijësh" dhe nuk është përvoja e pashmangshme në mugën e pjekurisë.

PËRKRAHNI FËMIJËT TË NDËRMARRIN AKSION në lidhje me sigurinë në shkollë. Gjyja më e vogël që mund ta bëjnë është ta paraqesin dhunën te arsimtarët ose shërbimi profesional.

NDIHMONI fëmijët të vijnë deri në RREGULLA të veta për sjelljen në shkollë që janë të përdorshme dhe të cilat do të mundësojnë maksimum mbrojtje nga dhuna dhe lëndimi i paqëndrues.

ORGANIZONI kontrollime të kohëpaskohshme anonime (nëpërmjet të pyetësorëve) për gjendjen në lidhje me dhunën në shkollën e juaj ose në klasën e juaj.

MËSOHUNI TI NJIHI SJELLJET që japin me dije se fëmija ndoshta është viktimë e dhunës.

Asnjëherë **MOS I INJORONI INFORMATAT** nga nxënësit për sjelljen e dhunshme të bashkënxënësve të tyre, a edhe më pak ato për sjellje të dhunshme të ndonjë prej kolegëve të juaj.

MOS HARRONI SE JU JENI MODEEL PËR NXËNËSIT. Nëse përdorni metoda të dhunshme në sjelljen ndaj tyre, ata po ashtu do të jenë të dhunshëm ndaj të tjerëve.

Broshura është rezultat i bashkëpunimit ndërmjet arsimtarëve të kësaj në projektin Shkolla sipas mosës së fëmijës (dimenzioni Shëndet dhe siguri) dhe ekspertëve nga Qendra për të drejtë të njeriut dhe zgjidhje të konflikteve.

Në projektin marrën pjesë 10 shkollat në vijim:

SHF „Sjorgji Sugorev“ - Manastir

SHF „Malina Pop-Evtanova“ - Koçani

SHF „Sanda Shterjevski“ - Kërçevë

SHF „Jordan Haxhi Konstantinov - Xhinot“ - Veles

SHF „11 Tetori“ - Shkup

SHF „Vasil Glavinov“ - Shkup

SHF „Goce Delçev“ - Shkup

SHF „Brotstvo-Bashkimi“ - Gostivar

SHF „Dimitar Vlahov“ - Shkup

SHF „Krishe Petkov Mirkov“ - Radevish

Redaktuar:

Nikolina Kenig

Violeta Petrovska-Beshko

Dizajni: Soshu N. Alushovski